

УДК 330.4: 519.86:336

В.В.Кокошинський

Оцінка діяльності промислово-фінансових груп та їх вплив на поліпшення економічного стану України.

Проведено теоретико-методологічні дослідження впливу діяльності промислово-фінансових груп на процес інтеграції економіки України до економічної системи Європейського Союзу, розглянуті аспекти їх державного регулювання, узагальнені підходи до оцінювання діяльності промислово-фінансових груп на мікро та макрорівнях.

Ключові слова: промислово-фінансова група, державне регулювання, інтеграція, інформаційна модель, економічні фактори.

The theoretical-methodological research of influencing of activity of financial-industrial groups is conducted on the process of integration of economy of Ukraine to the economic system of European Union, considered aspects of their state regulation, the approaches to the evaluation of activity of financial-industrial groups on micro and macro levels are generalized.

Keywords: financial-industrial group, state regulation, integration, informative model, economic factors.

Вступ. В сучасних умовах жорсткої конкуренції між великими корпоративними об'єднаннями, впливу транснаціональних корпорацій на економіку країн та регіонів світу важливим завданням є формування національних великих промислово-фінансових об'єднань.

Стратегічною метою України є інтеграція до Європейського Союзу. В економічній сфері при цьому завданням є створення в Україні економічного середовища, яке за своїми характеристиками відповідало б європейській моделі соціальної ринкової економіки. Цей процес має забезпечити економічне зростання, модернізувати економіку і правову систему, усунути

технологічний розрив між нашою країною та країнами ЄС, підвищуючи при цьому рівень життя людей.

Актуальною є тема дослідження впливу діяльності промислово-фінансових груп (ПФГ) на процес інтеграції економіки України до економічної системи Європейського Союзу, що є однією з основних складових стратегії України до членства в Європейському Союзі.

Аналіз останніх досліджень. Вагомий внесок в розроблення теоретичних і прикладних засад функціонування ПФГ зробили такі вітчизняні та зарубіжні вчені: В. Артемов, Є. Бесараб, С. Галуза, В. Геєць, А. Гальчинський, В. Дикань, В. Забродський, М. Кизим, Л. Лазебник, В. Ляшенко, Ю. Макогон, В. Краснопольський, Є. Пакош, І. Чорнобровка, Е. Уткін, В. Шевчук, О. Новіков, А. Дагаєв, Ю. Вінслав, І. Германова, А. Мовсесян, А. Фоменко, Г. Уманців, М. Ескіндаров, І. Ансофф, А. Томпсон, та інші. Втім в українській економічній літературі численні проблеми інтеграційних процесів продовжують залишатися мало дослідженими, зокрема, дослідження впливу діяльності промислово-фінансових груп на процес інтеграції економіки України до економічної системи Європейського Союзу, оцінка діяльності промислово-фінансових груп на мікро та макрорівні. Потребує подальшого поглиблення з урахуванням специфіки сучасного етапу виходу з фінансової кризи питання державного регулювання діяльності промислово-фінансових груп.

Метою статті є узагальнення підходів до оцінювання діяльності ПФГ на мікро та макрорівнях та аспектів їх державного регулювання.

Основна частина. Характерною особливістю глобалізації економіки на сучасному етапі є створення і

розвиток інтеграційних угруповань на макрорівні (від угод про співробітництво до економічних союзів) та мікрорівні (від угод про кооперацію у виробництві до створення ТНК) [1].

Рівень лібералізації національних економік аналітиками оцінюється за індексом економічної свободи. Найбільш відомі дослідження Фонду Херітейдж, Інституту Фрейзера та ЄБРР. Це універсальний показник якості інституціональних структур країни і загальних параметрів економічної політики. Він включає чимало критеріїв, що могли б сприяти активізації господарської діяльності й прискоренню економічного росту.

Країни з високим рівнем лібералізації економіки перш за все мають високий рівень лібералізації торгівлі, монетарної політики, діяльності в банківській і фінансовій сфері, захисті приватної власності, сфері фінансових потоків та іноземних інвестицій.

Висока конкурентоспроможність країни є ознакою її сталого та динамічного розвитку.

Конкурентоспроможність національної економіки – це здатність країни реалізовувати свої товари і послуги на внутрішньому і світових ринках згідно з міжнародними правилами торгівлі і стандартами, і тим самим створювати в державі умови для підвищення її соціально-економічного розвитку.

Створення і розвиток таких промислово-фінансових об'єднань, до яких належать в першу чергу промислово-фінансові групи (ПФГ), є однією з рушійних сил на шляху до інтеграції економіки України до економічної системи Європейського Союзу, оскільки на ПФГ покладаються задачі по виконанню державних програм. Також до наслідків їх діяльності слід віднести:

- зростання виробництва та зайнятості, доходів виробників, а отже і бази оподаткування, що має справити позитивний вплив на Державний бюджет України і позитивно вплине на добробут населення.

- покращання міжнародних позицій України як в економічному так і в політичному аспекті, а також виконання зобов'язань за Угодою про партнерство та співробітництво з ЄС.

Серед основних переваг, що одержують ПФГ за умов євроінтеграції:

- зниження комерційних ризиків у наслідок встановлення більш стабільного режиму торгівлі, що сприятиме зниженню ціни пропозиції та підвищенню конкурентоспроможності української продукції на відповідних ринках;

- пожвавлення виробництва в окремих експортоорієнтованих галузях економіки внаслідок лібералізації режиму доступу до зовнішніх ринків;

- зменшення втрат українських експортерів від дискримінаційних заходів;

- зменшення транспортних витрат, внаслідок гарантування свободи транзиту товарів територією країн – членів СОТ, що сприятиме зниженню собівартості української продукції і зростанню конкурентоспроможності українських товарів;

- посилення стимулів для інновацій, тощо.

Серед факторів, що можуть мати негативні наслідки слід зазначити:

- відмова від багатьох положень щодо підтримки вітчизняних виробників, які несумісні з нормами СОТ, що може спричинити проблеми для секторів, які користуються значними державними субсидіями;

- посилення в середньо- і довгостроковому періодах впливу світової кон'юнктури на національну економіку внаслідок подальшої лібералізації торгівлі;

- додаткові значні витрати по приведенню у відповідність до міжнародних норм національних стандартів.

Проведемо оцінку діяльності ПФГ, враховуючи фактори, що впливають на її діяльність на мікро та макрорівні.

Розглянемо діяльність ПФГ у виробничому та фінансовому аспектах:

Виробничу діяльність ПФГ можна оцінювати як систему, що відображає основні завдання планування та регулювання і складається з трьох взаємозв'язаних елементів: ресурсів (матеріальних, фінансових, трудових), виробничого процесу та кінцевої продукції.

Метою роботи ПФГ є забезпечення або максимального випуску кінцевої продукції за заданих витрат ресурсів або заданого випуску продукції за умов кінцевих витрат ресурсів. Фінансова діяльність ПФГ складається з таких елементів, як: авансування капіталу, обіг виробничого та інвестиційного капіталу, дивіденди. Діяльність ПФГ можна розглядати як систему, що охоплює основні елементи кругообігу виробничих фондів [2].

Входом такої системи є розмір основних і обігових фондів, а виходом – розмір отриманого прибутку.

На наступному етапі системного аналізу визначається система показників (синтетичних, аналітичних, абсолютних і відносних, кількісних і якісних), які достатньо повно характеризують діяльність ПФГ та її суб'єктів.

Далі створюється загальна схема системи аналітичних досліджень, визначаються головні її складові, функції, взаємозв'язки. На підставі інформаційної системи діяльності ПФГ, тобто сформованої системи економічних факторів, будують модель комплексного аналізу і класифікацію факторів.

Після цього визначаються всі основні фактори, що дають кількісну характеристику системи, формалізуючи зв'язки між ними. Знання факторів виробництва, їх взаємозв'язок, вміння визначити їх вплив на показники діяльності ПФГ – передумови, що дадуть змогу впливати на рівень показників за допомогою управлінського апарату. На цьому етапі розробляється система методів факторного аналізу.

На останньому етапі на підставі інформації з попередніх етапів будують модель системи, до якої входять конкретні дані про роботу ПФГ, і отримують параметри моделі в числових значеннях. Аналізуються показники за всіма блоками: оцінюють результати діяльності, комплексно виявляють резерви для підвищення ефективності виробництва, тенденції розвитку економіки ПФГ, внаслідок чого окреслюють перспективи розвитку діяльності ПФГ.

Під час комплексного економічного аналізу дають попередню характеристику діяльності ПФГ за системою узагальнювальних показників, аналізують динаміку розвитку на підставі порівняння поточних даних з даними попередніх періодів, тощо. Для кожного блоку аналітичних завдань формується підсистема аналітичних показників, встановлюються взаємозв'язки між показниками, алгоритми їхнього розрахунку для досліджень причинно-наслідкових зв'язків. Водночас виконують детальний

аналіз факторів (економічних, організаційно-технічних, соціально-екологічних, тощо) та виявляють внутрішньогосподарські резерви. Комплексний економічний аналіз закінчується синтезом аналітичних результатів і формуванням аналітичного забезпечення прийняття оптимальних управлінських рішень для розвитку ПФГ.

Отже, системний комплексний економічний аналіз діяльності ПФГ ґрунтується на дослідженні інформаційної моделі економічної системи управління ПФГ, тобто на дослідженні інформації про окремі елементи виробництва, їх впливу на діяльність ПФГ загалом та на окремі суб'єкти ПФГ.

Макроекономічне середовище ПФГ характеризується як складне, тому що воно включає фактори як світового так і регіонального значення. Так само по ступені стабільності характеризується як нестабільне, тому що політичні фактори, зовнішньоекономічні, технологічні фактори можуть змінюватися часто і непередбачено.

Серед найбільш важливих макроекономічних факторів відносять: попит на продукцію ПФГ, монетарну політику НБУ, рівень грошових доходів населення, платіжну дисципліну (рівень і динаміку заборгованості), рівень і структуру зовнішнього боргу держави, законодавчу базу, тенденції розвитку банківської системи та промислового сектору, ступінь розвитку фондового ринку, глибину відносин із державними інститутами. Щоб залишатися прибутковою, ПФГ повинна зменшувати невизначеність навколишнього середовища. Керівництву ПФГ треба знати, в якому ступені і які саме фактори макроекономічного середовища впливають на прийняття тих чи інших стратегічних рішень.

Для побудови стратегії важливо визначитися з факторами, що впливають на діяльність ПФГ. Так само макроекономічні фактори розглядаються по характеру впливу на політичні, економічні, соціальні, технологічні, глобальні, тимчасові. До таких факторів відносять:

- політичні, від яких залежить, який вид влади переважає в країні, на рішення яких проблем спрямована влада, які задачі вирішує держава. До них відносять: непогодженість законів стосовно діяльності ПФГ, стабільність політичної влади, напрямки політики стосовно країн СНД, погодженість дій уряду;

- економічні, що характеризують досягнуті результати і напрямки економічного розвитку;

- соціальні, величезний вплив яких спричиняє зміни в добробуті народу тієї чи іншої країни;

- технологічні, визначають рівень економічного прогресу в тій чи іншій країні. Такі як: впровадження нових продуктів, безпека проведення банківських та інших операцій;

- тимчасові фактори, що обумовлюють швидкість розвитку й стимулювання економіки. Такі як: швидкість реакції уряду на зміни у світовій економіці, своєчасність прийнятих заходів для економічного стимулювання, залежність регіону від швидкості прийняття рішень центрального уряду;

- глобальні: залежність економічного росту регіону від рівня економіки розвинутих країн, глобалізація обслуговування бізнесу, глобалізація наданих послуг, формування специфічної привабливості регіонів для глобалізації міжнародних відносин, залежність від напрямків економічної політики розвинутих країн та Європейського Союзу, контролювання сукупності

фінансових операцій з метою запобігання відмивання грошей.

Власне кажучи, усі фактори тією чи іншою мірою впливають на діяльність ПФГ, причому сукупність незначних факторів може робити набагато більший вплив, чим будь-який фактор першорядної важливості.

Так, якісна й кількісна природа окремих факторів обумовлює використання різних методів для відображення їх впливу на стратегічні рішення. Для визначення величини значимості кількісних і якісних макроекономічних факторів на діяльність ПФГ, необхідно використовувати кореляційно-регресійний аналіз. Оцінити вплив якісних факторів на кількісні показники діяльності ПФГ пропонується за допомогою методу вибіркового коефіцієнта рангової кореляції Спірмена [3].

На основі даних рангової кореляції та показників діяльності ПФГ можна виявити тенденцію впливу факторів на ці показники за допомогою підсумовування їх оцінок впливу, що змінюються протягом часу. Знаючи ці оцінки, можна визначити очікувану величину й тенденцію залежності в часі від макроекономічних факторів, а також враховувати її при прийнятті стратегічних рішень.

Таким чином, формалізація якісних факторів макроекономічного середовища дозволяє врахувати їх вплив на прийняття рішень. Формалізація особливостей факторів виражається економічною моделлю, в якій:

- виявляється набір факторів;
- оцінюється вплив набору факторів;
- відокремлюється група найбільш важливих факторів;
- здійснюється кореляційно-регресійний аналіз (обчислюється сумарний коефіцієнт експертних оцінок

факторів в динаміці, коефіцієнт рангової кореляції Спірмена);

- аналізуються отримані результати (щодо необхідності врахування кожного фактору).

Здатність ПФГ реагувати і справлятися зі змінами зовнішнього середовища є однією з найбільш важливих складових його успіху і здатності не тільки вижити, але й ефективно конкурувати. Разом із тим ця здатність є умовою здійснення стратегічних змін.

Для спільного виконання учасниками ПФГ державної комплексної програми, схему управління ПФГ слід застосовувати з посиленням принципу централізації. Для цього необхідно надати головному підприємству ПФГ право давати учасникам групи обов'язкові вказівки[4].

Світовий досвід вказує, що групи, на чолі яких стоїть банк, як правило, демонструють найвищу економічну ефективність. Російський економіст А.Алпатов, визначаючи фінансово-промислову групу як перспективну форму інтеграційного управління, її головною перевагою над холдингом називає обов'язкове входження до її складу банківської установи, що дозволяє концентрувати інвестиційні ресурси і спрямовувати їх на вирішення найважливіших виробничих завдань [5].

Державне регулювання економіки характерне для всіх країн. Змішана економіка передбачає різний ступінь втручання держави у різні сфери господарювання шляхом прийняття нормативно-правових актів і організації діяльності державних органів, що впливають на господарські відносини переважно економічними та господарсько-правовими методами. За даними досліджень Інституту економіко-правових досліджень НАН України, основною причиною незадовільного стану економіки є

відсутність збалансованості системи державного управління економікою в умовах неконтрольованого державою ринку праці та капіталу.

Координація ринкової економіки, яку поступово запроваджує Україна, крім зобов'язання певних господарюючих суб'єктів виконувати державні завдання, повинна передбачати підтримку їх з боку держави, адже без відповідних стимулів вони не братимуть на себе додаткові зобов'язання.

Зважаючи на основні напрями та форми участі держави і місцевого самоврядування у сфері господарювання, можуть застосовуватися такі засоби стимулювання створення та регулювання діяльності ПФГ:

- зниження оподаткування податком на прибуток на суму, що відраховується до спеціального резервного фонду та інноваційного фонду ПФГ;

- надання пільг з оподаткування податком на прибуток у разі встановлення таких пільг при затвердженні відповідних програм;

- надання ПФГ можливості введення норм прискореної амортизації з метою більш швидкого відтворення основних фондів та зниження обкладення податком на прибуток;

- надання митних тарифних пільг;

- надання державних гарантій для сприяння залученню різного роду інвестицій, інвестиційних кредитів та іншої фінансової підтримки для реалізації проектів ПФГ;

- надання центральним (національним) банком банкам - учасникам ПФГ можливості застосування у діяльності пільгових нормативів;

- надання інших пільг та привілеїв з боку держави та її органів.

Виходячи із загальних засад державного регулювання створення і діяльності ПФГ, надання пільг ПФГ у межах заходів, передбачених ГК України, стає нагальною потребою. У вітчизняній та російській науковій літературі висловлювалися думки на користь необхідності вжиття до суб'єктів господарювання, розташованих у спеціальних економічних зонах на територіях пріоритетного розвитку, стратегічних підприємств, суб'єктів господарювання певних галузей виробництва та інших суб'єктів господарювання, що мають велике значення для держави, дієвих заходів підтримки на державному та місцевому (регіональному) рівнях. Однак комплексного розгляду пільгового режиму діяльності ПФГ проведено не було. Найбільш дієвими важелями є податкові пільги. А серед найбільш ефективних способів стимулювання діяльності суб'єктів господарювання - надання пільг з оподаткування податком на прибуток, що є одним із основних прямих податків в Україні. Це, передусім, може бути зменшення обкладення податком на прибуток на суму, що відраховується до спеціального резервного фонду ПФГ та інноваційного фонду. Загальна сума відрахувань до резервного та інноваційного фондів ПФГ сукупно становитиме відносно невелику частку валових витрат, тобто не буде визначальною для державного бюджету. З іншого боку, накопичуючись протягом певного періоду (той час, коли форс-мажорних випадків та інших значних складнощів не трапляється), кошти спеціального резервного фонду можуть стати вагомою підтримкою головному підприємству ПФГ та/або учасникам ПФГ. А кошти інноваційного фонду буде використано на

підтримку виконання науково-дослідними інститутами й іншими учасниками групи, що здійснюють інноваційну діяльність, розробки нових технологій виробництва, поліпшення якості та зниження собівартості проміжної і кінцевої продукції ПФГ тощо.

Звільнення від оподаткування коштів головного підприємства і учасників ПФГ через їх спрямування до спеціальних фондів ПФГ, є виправданим, оскільки їх передбачено використовувати для запобігання через різні об'єктивні причини неспроможності головного підприємства ПФГ й учасників ПФГ виконувати свої зобов'язання по відношенню до держави, інших суб'єктів господарювання; для пріоритетного фінансування інноваційної діяльності.

Надання НБУ пільгових нормативів банкам – учасникам ПФГ (зокрема нормативів інвестування та кредитування) повинно підвищити зацікавленість останніх у створенні ПФГ, сприяти зростанню обсягів інвестицій у межах ПФГ з боку банків, а також забезпечити значні за сумою і тривалі за строком кредити.

Висновок.

На основі виконаного дослідження:

– виявлено значний взаємозв'язок між діяльністю ПФГ України та процесом інтеграції національної економіки до економічної системи Європейського Союзу, показані позитивні та негативні сторони їх взаємного впливу;

– проведено аналіз та узагальнення підходів до оцінювання діяльності ПФГ, запропоновані моделі управління ПФГ на мікро та макрорівнях;

– пропонується застосовувати схему управління ПФГ з посиленням принципу централізації для спільного

виконання учасниками ПФГ державної комплексної програми;

– виявлено, що групи, на чолі яких стоїть банк, як вказує світовий досвід, у більшості демонструють найвищу економічну ефективність;

– проведено аналіз національного та зарубіжного досвіду методів державного регулювання діяльністю ПФГ. Встановлено недостатність існуючих стимулів для створення і подальшого розвитку національних ПФГ та виконання учасниками ПФГ державної комплексної програми та запропоновано низку засобів для їх стимулювання.

Література:

1. Гончаров Ю.В. Світ. Європа. Україна. Трансформація економіки та інтеграція / Гончаров Ю.В., Петін Ю.О., Сальник О.М.; за ред. Ю.В.Гончарова. — К.: Знання України, 2007. — 502 с.
2. Алексєєв І.В. Управління ресурсним забезпеченням промислово-фінансових груп / І.В.Алексєєв, М.К.Колісник, А.С.Мороз. — Львів: Нац. ун-т «Львів. політехніка», 2007. — 131 с.
3. Рижих М.М. Оцінка якісних макроекономічних факторів та їхній вплив на прибутковість комерційного банку / М.М. Рижих // Культура народів Причорномор'я. — 2004. — №52, Т.2. — С. 85-89
4. Деревянко Б.В. Державне регулювання функціонування промислово-фінансових груп у сфері підприємницької діяльності / Б.В.Деревянко, С.М.Грудницька; За заг. ред. М.К.Галянтича; — К.: Акад. прав. наук України. НДІ приват. прав і підприємництва, 2005. — 172 с.
5. Алпатов А. Реструктуризация предприятий: механизмы и организационные меры // Экономист. — 2000. - №3. — с.26-32.